

Оксана Квасниця

к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Ярослав Хруш

студент гр. ФПФм-21,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

ФІНАНСОВА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Вторгнення російських військ та в подальшому повномасштабна війна спричинили вкрай складну ситуацію в нашій державі та зокрема у фінансовій системі, що потребувало швидких і часто непопулярних фінансових рішень. Суттєве збільшення бюджетних видатків на оборону країни, руйнація енергосистеми країни, стрімкий ріст курсу основних валют, загроза інфляції та взагалі дефолту, захоплення частини території України та її подальша окупація рашистами, масова внутрішня та зовнішня міграція населення – усі ці чинники спонукали владні фінансові інституції приймати різкі та водночас безпрецедентні рішення, які би в інших умовах викликали спротив суспільства чи активну критику. У цьому контексті з боку держави були змінені існуючі підходи, принципи та способи здійснення фінансової політики, в першу чергу для того, щоб оперативно та повністю заповнити бюджети всіх рівнів.

Після 24 лютого 2022 року основу фінансової політики держави стали становити діяльність у сфері національної безпеки та оборони, у справах реінтеграції тимчасово окупованих територій, підтримка і розвиток власної оборонної індустрії, передусім ракетно-космічної, авіаційної сфер, підтримка ветеранів, учасників бойових дій, забезпечення життєдіяльності ВПО тощо. Зокрема, було введено в дію норму ст. 35 Закону України «Про національну безпеку України» про обов'язкове фінансування сфери національної безпеки і оборони держави не менше, ніж 5% ВВП.

На законодавчому рівні також були внесені зміни щодо порядку формування місцевих бюджетів – відтепер у даній процедурі могли брати участь також військові та військово-цивільні адміністрації, створені після повномасштабного вторгнення РФ, а перерозподіл коштів і надання окремих грантів чи кредитів з місцевого бюджету відповідна комісія місцевої ради може здійснювати без усякого погодження. Також було дозволено передавати кошти між бюджетами без укладання договору, перевищувати загальні обсяги коштів резервних фондів на понад 1 відсоток, заборонено всі перевірки Держаудитслужбою, перерозподілено окремі види акцизів і податків між бюджетами різних рівнів (наприклад, податок на ЗСУ, акциз на пальне і т.д.).

Доволі швидко були знайдені й введені в дію найбільш ефективні фінансові заходи з боку виконавчої влади, причому в першу чергу завдяки системній злагодженій діяльності Міністерства фінансів України, Національний банк України, та інших органів. Серед перших таких кроків влади стали заходи на підтримку бізнесу, зокрема щодо звільнення платників податків від

обов'язкового подання податкової звітності у період дії воєнного стану та інших пом'якшень (Закон України № 2260-IX від 12 травня 2022 року «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо особливостей податкового адміністрування податків, зборів та єдиного внеску під час дії воєнного, надзвичайного стану») [1]. Заходи, прописані у даному нормативному акті, суттєво полегшили діяльність приватного бізнесу в умовах війни. Згодом у червні 2022 року уряд прийняв Постанову № 738 «Деякі питання надання грантів бізнесу» [5], у якій прописав окремі порядки надання грантів для певних видів діяльності та окремо гранти для учасників бойових дій.

Окрім того, важливе значення мала програма «єПідтримка», завдяки якій особи, які втратили свій дохід та роботу внаслідок бойових дій чи окупації території, змогли «отримати грошову допомогу в сумі 6500 грн, в наступні роки суми змінилися» [3].

Завдяки активній політиці Національного банку України державі вдалося забезпечити виплати в умовах війни усіх соціальних статей, зарплат та пенсій, вільний обіг безготівкових рахунків, профінансувати потреби ЗСУ на 100%, активно залучити у співпраці з вітчизняною дипломатією значні суми макроекономічної фінансової допомоги від МВФ, ЄБРР, окремих держав та ін. Національному банку України також вдалося не допустити різкого падіння курсу національної валюти (ріст долара та євро по відношенню до гривні досяг у 2024 р. тільки 10% у порівнянні з 2022 роком) та попередити чимало інших негативних явищ, шляхом прийняття непопулярних рішень, зокрема обмеження суми зняття готівки до 100 тис. грн (окрім окремих категорій громадян), заборона вільного продажу валюти комерційним банкам, введення мораторію на транскордонні перекази, заборона на стягування пені (за невиконання чи невчасну виплату кредитів), запровадження військових облігацій та ін.

Для того, щоб захистити населення країни від різких стрибків цін на товари першої необхідності, податковій системі делегували повноваження щодо контролю за регулюванням ціноутворення.

Зміни у податковій та фіскальній політиці стали важливими кроками для стабілізації фінансової системи держави. Так, уже згаданий Закон України № 2260-IX від 12 травня 2022 року [5], окрім прямого мораторію на проведення усіх фінансових перевірок, також увів у дію зупинку перебігу усіх строків подання податкових декларацій, виконання податкових зобов'язань, подання заяв про надмірну сплату податків, пролонгацію контрольованих операцій і т.д.

Наступними нормативними актами було уніфіковано та унормовано систему податків ФОП усіх груп, звільнено усіх власників землі від сплати земельного податку, якщо там ведуться бойові дії, запроваджено спрощену систему оподаткування для великого бізнесу (для цього підвищили річний ліміт доходу компанії до 10 млрд грн), заборонено обкладання податком благодійної та волонтерської допомоги, ліквідовано будь-які обмеження при оподаткуванні, які стосувалися кількості працівників та видів діяльності, скасування ПДВ для переданих на потреби ЗСУ товарів та ін.

Вагому роль у підтриманні стабільності фінансової системи України відіграла міжнародна фінансова допомога. В умовах сьогодення саме міжнародні фінансові надходження покривають до 50% потреб державного бюджету. Найбільше фінансової підтримки Україна отримала від США, Німеччини, Великобританії та Польщі, особливо у перший рік війни. «Загальна сума коштів, отримана державою від вказаних країн, становила у 2022 році 63,9 млрд євро» [2]. Значну підтримку за вказаний період надали також міждержавні фінансові інституції через механізм прискореного фінансування.

Усі вищезазначені зміни, заходи та доповнення дали можливість фінансовій системі України у вкрай складних умовах війни не впасти, адаптуватися до реалій життя і продовжувати розвиватися. Тому основними напрямками і пріоритетами подальшого розвитку вітчизняної фінансової системи мають стати оптимізація управління фінансовими ризиками, реорганізація та реструктуризація системи фінансового контролю, запровадження програмно-цільового методу бюджетування, верифікації усіх державних фінансових виплат та ін.

Список використаних джерел:

1. Доронцева Є. Державне регулювання під час війни: як НБУ адаптував фінансову систему України до нових умов впродовж ста днів воєнного стану. URL: <https://voxukraine.org/derzhavne-regulyuvannya-pidchas-vijny-yak-nbu-adaptuvav-finansovu-systemu-ukrayiny-do-novyh-umov-vprodovzh-sta-dniv-voyennogostanu/>
2. Звіт про фінансову стабільність, грудень 2023 року. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/zvit-pro-finansovu-stabilnist-gruden-2023-roku>
3. Латковський П. П. Фінансова політика в умовах військового стану. Аналітично-порівняльне правознавство / голов. ред.: Ю. М. Бисага; ДВНЗ «УжНУ». Ужгород, 2022. № 1. С. 223-227. URL: <https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2022/05/44.pdf>
4. Маршук Л. М., Мовчан Д. О., Покойовий О. О. Особливості фінансової системи в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство*. 2022. № 37. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1228>
5. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо особливостей податкового адміністрування податків, зборів та єдиного внеску під час дії воєнного, надзвичайного стану. Закон України від 12.05.2022 р. № 2260-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2260-20#Text>